

רבי אהרן מפיסארו וספרו 'תולדות אהרן'

תולדות המחבר

אודות הספר 'תולדות אהרן'

איזה דפוס של הש"ס היה לנגד עיני ר' אהרן?

מדוע כתב ר' אהרן ספר זה?

תולדות המחבר¹

ר' אהרן מפיסארו נולד סמוך לגירוש ספרד (הרבע האחרון של המאה הט"ו) בעיר פיסארו שבאיטליה, בקצה הדרומי-מערבי של חוף הים האדריאטי. בהמשך הוא עבר צפונה, והתגורר בעיר נוולארה אשר בעמק הנהר פו. על פי מסמכים משנת ש"ג (1543) נמצא שר' אהרן ובניו עסקו בעסקי בנקאות ברישיון נסיכי מנטובה, ובשנת ש"ז (1557) הרחיב את עסקיו ופתח בנק הלוואות בעיר גונזאגה שבמחוז מנטובה. במסמך שהונפק בשנת שכ"ג (1563) מופיעים רק שמות בניו כזכאים להמשיך במסחרו של אביהם, ועובדה זאת מאפשרת להניח שנפטר מעט קודם לתאריך זה.

מלבד העיסוק בחיבור 'תולדות אהרן' עליו יורחב להלן, יזם ר' אהרן בשנת ש"א (1551) את הוצאתו לאור של הספר 'מרכבת המשנה' - פירוש על ספר דברים מאת ר' יצחק אברבנאל. כתב היד של הספר היה בספרייתו, והוא זה שזירז את המדפיס יוסף בן יעקב שליט מפאדובה להוציאו לאור. וכך כתב המדפיס ב'פתח דבר':

...ויקר מקרי כי ה' נתן את חני בעיני איש מלא רוח חכמה והריחו ביראת ה' הנ"ר [=הנגיד הנעלה רבי] אהרן חביב מפיסארו יזי"א [=יראה זרע יאריך ימים אמנ]... אהבני ואהבתיו, שמתיו לאיש שר ושופט עלי, כי הביאני אל ביתו ויראני את כל בית נכותו, שם נתן את דודיו לי בהראותו עושר כבוד ספריו, לא הניח דבר קטן וגדול אשר לא ברכני בו... לא זו אף זו כי הרכיבני במרכבת המשנה...

המדפיס הוסיף שר' אהרן גם זירז אחרים להיות לו לעזר להוצאת הספר.

1 רוב הפרטים לקוחים מתוך מאמר של הרב ד"ר אלכסנדר קרליבך בירחון 'סיני' כרך סב, תשרי-חשוון תשכ"ח.

2 סביוניטה ש"א. דון יצחק אברבנאל נפטר כעשר שנים לפני צאת הספר לאור.

ר' אהרן מוזכר גם בהקדשה לספר 'חזות קשה' לר' יצחק עראמה³, ממנה מתקבלת דמות של מנהיג בדורו, מכובד ובעל השפעה בקהילתו ובקרב יהודי צפון איטליה. וכך נכתב בראש הספר ב"אגרת המדפיס הראשון בעיר סביוניטה" (בשנת שי"ב (1552):

שר וגדול בישראל כמ"ר [=כבוד מורנו רבי] אהרן מפייסארו זי"א. ואמנם בהיות האיש גדול, ותשורת גר"ה אינה מעל"ה בעיניו, כי לא בגבורת הזו"ז יחפץ... יבוא טוב ויקבל טוב מטוב, והייתה מנחתינו זאת כבוד לנו כי יראה ללבב.

אודות הספר 'תולדות אהרן'

ספרו 'תולדות אהרן' נדפס לראשונה בשנת שמ"ג (1583), כעשרים שנה אחרי פטירת המחבר, בעיר פרייבורג שבדרום גרמניה ע"י המדפיס ישראל צפרוני, שהיה מחשובי העוסקים במלאכת הדפוס העברי במחצית השנייה של המאה השש עשרה. מדובר ברשימה של הפניות כסדר פסוקי התנ"ך לדפי התלמוד שעוסקים בפסוקים אלו. אין בידינו מידע לגבי זמן כתיבת הספר על ידי ר' אהרן (על כך בהמשך). שנתיים לפני שנדפס הספר נתפרסמה ידיעה על הכוונה להדפסתו ב'פתח דבר' לקונקורדנציה 'מאיר נתיב' של ר' יצחק נתן, שנדפסה בעיר בזל שבשווייץ בשנת שמ"א (1581) ע"י אותו מדפיס מפורסם ישראל צפרוני. ואלו דבריו:

...ולמען לא יהיה הספר משולל מחידוש עיקרי, שמנו בסופו לוח מראה מקום מכל הפסוקים הנמצאים בדברי רז"ל בש"ס, הפרק הדף והעמוד, מכבוד מורינו רבי אהרן מפייסארו תושב ניוולארה זצ"ל. וברוכים בניו לה'... אשר היה כמוס זה הספר עמהם חתום באוצרותיהם מכתיבת זללה"ה המחבר אביהם, ושלחו אלי ההעתק ממנו למען זכות בו את הרבים.

מאותה הוצאה ראשונה בשנת שמ"ג ועד ימינו הכל ראו בספר זה כלי עזר חשוב ללימוד התנ"ך. היטיב להגדיר זאת המוציא לאור של ההוצאה השנייה בוונציה שנת נש"א (1591): "כל זה עשינו להפקת רצון התלמידים והדרשנים, למען יוכלו למצוא בנקל דברי חפץ לדרוש ולתור בחכמה, ונופת תיטופנה שפתותיהם". בעקבות התייחסות זו לספר נוספו לו במהדורה השנייה ע"י המדפיסים מראי מקום לפסוקים הנמצאים בספר הזהר ובספר העקידה ובספר העיקרים.

3 בעל ספר 'עקידת יצחק', ק"פ-רנ"ד (1494-1420), אף הוא מגולי ספרד, ואף הוא לא הדפיס בעצמו את ספרו.

כשבעים שנה מאוחר יותר כתב רבי יעקב ששפורטש את הספר 'תולדות יעקב', מראה מקום פסוקי התנ"ך בארבעה סדרי התלמוד ירושלמי (נדפס באמסטרדם תי"ב - 1652). המוציאים לאור בדורות הבאים הוסיפו והדפיסו מראי מקום לפסוקי התנ"ך שקיימים לגביהם לימוד או דרשה בעשרות ספרים, מדרשים, ספרי מוסר ומחשבה וכו', ולפעמים הכניסו גם אותם תחת הכותרת 'תולדות אהרן'. ודאי שיש בפעולה זו חשיבות עצומה לכל העוסקים במלאכת שמים, אבל חשוב לזכור שהספר המקורי 'תולדות אהרן' שנדפס בשנת שמ"ג כלל אך ורק מראי מקום לפסוקים בתלמוד בבלי, ולמשניות שאין עליהם תלמוד בבלי - זרעים ואבות, קודשים וטהרות.

ראוי לציין שבספר המקורי ההפניה אל התלמוד נעשית על ידי ציטוט מתוך הפסוק, ברצותו מאריך וברצותו מקצר, הכל לפי הצורך. כלומר שההפניה לתלמוד בנויה על הציטוט, וזהו פרט חשוב שהמוציאים לאור בדורות הבאים התעלמו ממנו - הם סימנו את הפסוק בשולי דפי החומשים ושאר ספרי התנ"ך באותיות א, ב וכו' וצירפו את ההפניה בלי לצטט כלל מהפסוק. גם הבודדים שציטטו את חלק הפסוק הרלוונטי התעלמו ממה שכתב ר' אהרן עצמו, ולפי מה שיוסבר להלן הדבר גרם לכך שהעיקר חסר מן הספר.

כאן המקום לסייג ולומר, שאמנם המוציאים לאור הראשונים כינוהו 'מראה מקום הפסוקים', והמשמעות היא לכאורה שבכל מקום שצוינה אליו הפנייה ב'תולדות אהרן' אמור להיות מצוטט הפסוק הנזכר. אך מפליא לראות שלא תמיד כך הדבר, ולהלן דוגמא:

בראשית מ, יא: וְכֹסֶם פְּרָעָה בְּיַדִּי וְאָקַח אֶת הָעֵנָבִים וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל כּוֹס פְּרָעָה וְאַתָּן אֶת הַכּוֹס עַל כַּף פְּרָעָה: תולדות אהרן: "וכוס פרעה ביד יאקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס" סוטה פר' א דף ט ע"א חולין פר' ז דף צב ע"א.

בפסוק הנ"ל ציטט ר' אהרן כמעט את כל הפסוק מלבד שלוש מילים בסופו. ניתן להוכיח שר' אהרן ייחס לציטוט זה חשיבות רבה, ודווקא אליו מתייחסת ההפניה.

סוטה ט, א: והאמר רבא שלושה כוסות האמורות במצרים למה, אחת ששתת בימי משה, ואחת ששתת בימי פרעה נכה, ואחת שעתידה לשתות עם חברותיה.

חולין צב, א: דאמר רבא, שלושה כוסות האמורות במצרים למה, אחד ששתה בימי משה, ואחד ששתה בימי פרעה נכה, ואחד שעתידה לשתות עם כל הגויים.

הפסוק עצמו לא מוזכר כלל בשתי הגמרות האלו, אבל הקשר שבין הפסוק וסוגיית הגמרא מובן ומתבקש מאליו. הציטוט של ר' אהרן מתוך הפסוק כולל את

זה ספר תולדת אהרן

מראה מקום מכל הפסוקים

שבתורה נביאים וכתובים הנמצאים בשת"א סדר
המסכתא והפרק הרף והעמוד. חברי האלוף כפרו
אהרן מפיסארו ז"ל ונדפס בעיר פריבורג בגרמנית
ב"סניא פעם ראשונה

ולעת עתה נדפס שנית והוספנו על
הנרפסים מראה מקום מרפסות
נדרשים ונמצאים בנפח העתק והרכנס לאינט
הווהר והעקירה hebrewbooks.org
ובעקרים: ע"י היים תשס"ז
כל זה עשינו לדפוק רצון דתלמידים והודרנים דמען יוכל
בנקלה למצא דבריו חפץ לדרוש ולחור בחכמה
ונפח תשפנה שפתותיהם:

אם נרוך ייחיה המעיל הראשון מהשנים האלו אשר אהרן מפי
ועשה הדכה ולא נדר כי אם יוכל מקום הפס
והיני מלאת החוכה ס' הכ
נרקנו ימצוד לטב וינה תורה מן
שלמה אהרן:

דרכה כמות השר כאלהין על כלן כיתו אשר כריין
פה ויניציאה שנת נסא ברכה
Con licentia de Superiori.

שלושת הכוסות, ומבהיר שלזה הייתה כוונתו - שלושת הכוסות האמורות בגמרא הם המוזכרות בחלום שר המשקים. כך פירש רש"י שם, ולזה גם התכוון כנראה ר' אהרן. אנו רואים אם כן שהספר 'תולדות אהרן' אינו ספר של 'מראה מקום הפסוקים' גרידא - הרי במקרה זה הפסוק כלל לא נמצא במקומות שאליו מציינת ההפניה!

איזה דפוס של התלמוד היה לנגד עיני ר' אהרן?

כדי להעמיק חקר בספר 'תולדות אהרן', ולמען הדייק בקביעת העובדות, יש צורך לזהות את דפוס התלמוד שבו השתמש ר' אהרן. בתקופתו הודפס הש"ס בדפוס

ספר

תולדת אהרן

לוצר החכמת

לוצר החכמת

בראח מקום מכל הפסוקים שבתורה

12.24597

לוצר החכמת

ונביאים וכתובים הנמצאים כשיתא סררי

חברו הרב אהרן מפיוסארנו זל

נרפס הפעם הראשונה בעיר פריבורג. והשנית בוינציאה עם תוספת

בראח מקום מהפסוקים הנמצאים ונדרשים בספר הוורה

וחקיקה וחקיקים - ולעת עתה נרפס הפעם

השלישית עם תוספת

תולדת יעקב

לוצר החכמת

12.24597

בראח מקום מהפסוקים מכל המקרא הנדרשים בחלמוד ירושלמי

אשר נרפס בפעם השלישית בוינציאה ונדרשים בספר הוורה

יעקב ששפורטש יצו

בדפוס המשובח של שמואל בן ישראל סואייר. תש"א

באמשירדם

שנת

בית אהרן לפרט קטן

וינציאה הראשון בשנת ר"פ באותה צורת דף הקיימת עד היום ע"י הנוצרי דניאל בומבירג. הדפוס השני גם הוא הודפס בוינציאה בשנת רפ"ה על ידו, ויש בו רק הבדלים קטנים מהדפוס הראשון, ומקובל לומר שסיום ההדפסה חל סביב לשנת רצ"א. הדפוס השלישי היה דפוס יושטיניאן שנדפס בין השנים ש"ו-ש"א. מבדיקת חלק משמעותי מספר תולדות אהרן מתברר שרוב ההפניות נעשו לפי הדפוס השני, ומיעוטן לפי הדפוס הראשון. עיקר השינוי בין הדפוסים נמצא במסכת ברכות, שבה סיום המסכת לפי דפוס ראשון הוא בדף סו, כאשר בדפוס השני הסיום בדף סד.

דוגמא: בראשית ב, יד. וְשֵׁם הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי חֲדָקַל הוּא הַהַלֵּךְ קְדָמַת אֲשׁוּר
וְהַנֶּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת: תולדות אהרן: חדקל. ברכות פ"ט דף סא ע"ב.

הפניה זו מתאימה לדפוס וינציאה הראשון. לפי הדפוס השני שהוא גם המודפס
כיום הפסוק נמצא בדף נט ע"ב. יש מקום לתמוה שר' אהרן לא ציין הבדלים אלו,
ולא הבהיר לאיזה משני דפוסים ונציאה הוא מתכוון. בכל אופן ניתן להניח שהוא כתב
את ספרו לפני שנדפס הדפוס השלישי הנ"ל, דפוס יושטיניאן.

וּשְׁבַל לֵט	וּבְבַב	בְּקִין טַא
וישלה יהודה ארץ גדי	וארך אעשה הרעה	פרשת מקץ
רעום	דגדולה הזאת	טא ויהי מקץ שבת
חולץ עם דף קין על	כספן על דף טו עכ	ימים
ויהי קמטטש חרשים	וחכמותי לאלהים:	מיד על דף ה על
כזה על דף ח עכ	כטהדיון סוף דף קט על כ	ויקץ פרעה ורנה חלו:
ויאמר יהורד דוציאזה	ולא שמע אליה לשכב	עקדת סט כה
וחשדף:	אצלה לריוח עמה:	אני זכור היום
פאלטום עכ דף לו עכ	יוחל עכ דף לב עכ	עקדת סט כל
דיא כוצאת	כוטס א ג ב	ושם אחתו נער עברי עבד
ככות טו דף נג עכ	האללם א ה א	מעלה על דף י ככ
כמוכות ז כו כ	וכא רביחיה לעצרת	איש כחלובו פתח:
כשה א י כ	בלאכתו	ככות כט דף נה עכ
כטעל ד כט א	ככפ כד דף חט עכ	ויהי באשר פרד לנו כן
וריא שלהד אל חבור	כוטס ז לו כ	היה
כוטס	והתפטונו בכגרו	ויגלח ויחלף שכלותו:
הכיר נא	כוטס	עס דף נו עכ
ויכר יודיה ויאמר	וכגפן שלשר	ועל השנית החלום אל
עזקר מכני	עדיגים	פרעה
כועת פל דף זא וירף עכ	חולץ כו דף נב על א	עח דף כה עכ
עכות עכ דף כג עכ	ס הוכנס ויחיו כנכס	ויקראו לפניו אביר
ולא יסף עוד לרעה:	וריא כבוד הרב על חרף	כחלף על דף ל על
כוטס על דף י עכ	נצה	ובלעריך לא ירום איש
לט	חולץ	את ירו
כצרכיה	וכוס פרעה בידי זאקח	כטה מי דף לו עכ
כוטס על דף יג עכ	את דעיכות יאשיט	ויוסף בן שלשים שנה
ויכרך ה' את בית דביערו	אוחם אל כוס פרעה	בעשרו לפני פרעה
כגול יוסף	ואתן את הכוס	ככות כט דף נה עכ
ככות טו דף נב על	כשה על דף ט על	מעלה א י א
כטהדיון ד לע כ	חולץ ז ככ א	וליוסף יורד שמי בגים
ותשא אש ארונו	וידא שר האפים כו טוב	בשרם חבט שנת דרעב
מיד על דף כג על	פחד	ככות על דף יז על
כוחות ג י י	ככות	וכל
אינו גדול בבית הזה		
עקדת סט עכ		

תופעה נוספת החוזרת על עצמה פעמים רבות יכולה גם היא להעיד שמגמת הספר אינה דווקא לציין את מראה מקום הפסוק בתלמוד.

שופטים ה, כג: אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים: תולדות אהרן: **אורו מרוז אמר מלאך ה'.** מועד קטן פר' ג דף טז ע"א. שבועות פר' ד דף לו ע"א. תולדות אהרן: **ארו ארו ישיבה.** מועד קטן שם. שבועות שם.

ר' אהרן חילק כאן את הפסוק לשתי ציטטות, למרות העובדה שמדובר על אותן הפניות בשני חלקי הפסוק. אילו התכוון לציין את מקומו של פסוק זה בתלמוד יכול היה להסתפק בציטוט הראשון שבו הפניות לשתי המסכתות. מכאן שחלוקת הפסוק והציטוטים וההפניה הכפולה הם חלק ממטרת היצירה הזו הנקראת 'תולדות אהרן' (על כך בהמשך).

והנה מצאתי שהש"ך יו"ד סי' קצח ס"ק סא התייחס לספר 'תולדות אהרן', וכנראה שגם הוא הבין שמדובר בספר שהוא יותר מסתם ספר לאיתור טכני של פסוקים.

במסכת פסחים קיא, א נאמר שאדם שפגש אישה שעלתה מטבילת מצוה - כדי למנוע פגיעת רוח זנונית ממנה או ממנו יש לו להקדים ולומר את הפסוק: 'שופך בוז על נדיבים'. אלא שמתברר שקיימים שני פסוקים הפותחים באותן מילים, ונשאלת השאלה לאיזה מהם התכוונה הגמרא, לפסוק בתהילים קז, מ: 'שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך', או לפסוק באיוב יב, כא: 'שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה'?

הש"ך שם כותב שה'רוקח' כתב את הפסוק מתהילים, אבל בעל 'תולדות אהרן' הפנה מהפסוק באיוב אל הגמרא בפסחים דף קיא ע"א, ואילו על הפסוק בתהילים לא כתב כלום. ע"כ עיקר דברי הש"ך. והנה, עיון בדפוס וינציאה הראשון מעלה, שגירסת הגמרא ככתוב בתהילים 'שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך' (בגמרא בדפו"ר הנ"ל מצוטט כל הפסוק, אולם בדפוס כיום כתוב רק 'שופך בוז על נדיבים' וגו'). אעפ"כ ר' אהרן מפנה את הפסוק באיוב אל הגמרא בפסחים דף קיא. לפי ה'דקדוקי סופרים' גירסת ר' אהרן זו הגירסא בכמה כתבי יד 'ומזיח אפיקים רפה' ככתוב באיוב.

מדוע העדיף ר' אהרן את גירסת כתבי היד על הכתוב בדפוס הראשון? נוכל להיעזר בדברי המהרש"א פסחים שם ד"ה 'לימא הכי שופך בוז על נדיבים' וכו' וז"ל: דוחק לומר דאומר האי קרא דרך לחש בעלמא. ואפשר דאומר כן 'שופך בוז' וכו' להחליש כח אותו רוח תאוות זנונים. וגם משמע דאותו רוח זנונים מטבילתה במים בא, דלשון שפיכה נופל על המים בכל מקום. עכ"ל. הפסוק באיוב 'אפיקים רפה', כלומר המים הנשפכים שמרפים ומחלישים את חגורת החזקים, וזהו הפסוק שמתאים לסוגיית הגמרא, שאמירתו אמורה להחליש את אותה רוח זנונים. להלכה קובע הש"ך לומר כה'רוקח' וגם כ'תולדות אהרן', כלומר את שני הפסוקים. אף שמדובר לכאורה רק

באימות הגרסה הנכונה, מ"מ מדובר בקביעה הלכתית, ורואים ש'תולדות אהרן' זוכה כאן להסכמת הש"ך, ושהוא מתייחס לדעתו כלדעת ראשון קדמון - בעל הרוקח. נמצא שהציטוטים ומראי המקום סומנו על ידי ר' אהרן לפי הבנתו את סוגיית הגמרא. לא פעם ר' אהרן מפנה פסוק אל התלמוד ולא דווקא לפי הגירסא הכתובה בדפוס וינציאה הראשון או השני שהיה בימיו - פעמים הוא מפנה אל גירסת הש"ס שהייתה בכתב יד וכן"ל, ופעמים העדיף את גירסת 'ילקוט שמעוני' או 'עין יעקב', הכל לפי הבנתו את הסוגיה.

ניקח כדוגמא נוספת את בראשית כ, ג:

וַיבֹּא אֱלֹהִים אֶל אַבְימֶלֶךְ בְּחִלּוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִיךָ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וְהוּא בְּעֵלְתָּ בְּעַל: תולדות אהרן: הַנֶּךְ מֵת עַל הָאִשָּׁה. מכות פ"ב דף ט ע"א. וְהוּא בְּעוֹלַת בְּעַל. כתובות פ"ה דף סא ע"א. קידושין פ"א דף ט ע"ב ב ודף י ע"א. קידושין ט, ב: ובביאה: מנא לן? אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן דאמר קרא **בעולת בעל, מלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה.**

האם מקור דברי ר' יוחנן שאשה נקנית בביאה הוא מצמד המילים 'בעולת בעל' בדברים כב, כב 'כי ימצא איש שוכב עם אשה **בעולת בעל**', וכפירוש רש"י בקידושין שם, או אולי התכוון לנאמר לאבימלך 'הנך מת על האשה והיא **בעולת בעל**'? כך כנראה מפרש ר' אהרן את הגמרא, שהרי את הציטוט 'והיא בעולת בעל' אצל אבימלך מפנה ר' אהרן אל הגמרא קידושין ט, ב. גם כאן צועד ר' אהרן בעקבות המהרש"א, שכתב שם בקידושין שבכל נוסחאות ישנות וכן בילקוט שמעוני מביא קרא 'והיא בעולת בעל' דכתיב גבי אבימלך. ר' אהרן מעדיף את גרסת הדפוס הראשון שהיא גם גרסת הילקוט, ולכן על הפסוק בדברים כב לא ציין ר' אהרן כלום.

מדוע כתב ר' אהרן ספר זה?

מהעובדות שנזכרו לעיל בפרק על תולדות המחבר עולות כמה תמיהות, ומהן תיסלל הדרך אל פתרון משוער לשאלה הניצבת בזה. כאמור, הספר הובא אל המוציא לאור על ידי הבנים כעשרים שנה לאחר פטירת אביהם המחבר. מדוע המחבר, שהיה שר נכבד וגביר חשוב וסייע להדפסת ספרים אחרים, לא הדפיס את ספרו בחייו? מדוע מדפיס הספר 'מרכבת המשנה' לאברבנאל, שזכה לדבריו לראות את עושר כבוד ספריו של ר' אהרן כעשר שנים לפני מותו, אינו כותב ולו ברמז על ספר שר' אהרן עצמו חיבר, ועל כוונתו להביאו לבית הדפוס?

שאלות אלו נותנות מקום לשער שר' אהרן לא התכוון כלל לכתוב ספר עזר של מראה מקום הפסוקים, כפי שכבר צוין לעיל. נראה שספר 'תולדות אהרן' היה כתיבה אישית של ר' אהרן לצורכי לימודו, שלא ראה צורך בהבאתה לדפוס. יתכן שהרקע

לכתיבה אישית זו, כעין מראה מקום של פסוקים ו'תזכורות' לגמרות שמביאות אותם, קשורות לשריפת התלמוד באיטליה. בסוף 'מאמר על הדפסת התלמוד' כותב המחבר ר' רפאל נתן נטע רבינוביץ' בעל 'דקדוקי סופרים' שאחרי שנדפס הש"ס ארבעה פעמים במשך כשלושים שנה, ונתפשט התלמוד במדינות איטליה ובשאר ארצות אירופה, 'ביום העשירי לחדש אוגוסט שנת שי"ג ניתן הדת לשרוף ספרי התלמוד והאגדה. נשרפו ברומא בראש השנה שי"ד, ובסמוך לאותו זמן בוינצ'יא וברוב מדינות איטליה, לאלפים ולרבבות. ובחודש מאי שי"ד גזר הפאבסט שכל מי שנמצא אצלו ספר מספרי התלמוד בהיחבא ולא יביאו במשך חודש לפני חוקרי הדת, אם ימצא אח"כ בידו יענש בגופו וממונו, ונשרפו יותר מעשרת אלפים מספרי התלמוד. ומאז תמו ספרי התלמוד בכל ארצות איטליה, ונתמעטו מאד גם בשאר הארצות. עכ"ל. כל זה קרה כעשר שנים לפני פטירתו המשוערת של ר' אהרן. אין ספק לגבי מה שהתחולל בקרבו של 'שר וגדול בישראל' כמוהו. הסכנה שמא תישכח התורה בהעדר ספרי התלמוד הייתה מוחשית מאוד.

ר' אהרן מתמודד עם המצב החדש בעזרת שחזור התורה שבע"פ צמוד לתורה שבכתב, בלי להיחשף לסכנה בהחזקת התלמוד בספרייתו. לא הייתה פה העתקה של התלמוד, אלא ראשי פרקים ורמזים בדמות ציטוטים מתוך הפסוק וציון מיקום העניין בתלמוד, באופן שיזכיר לידוע את כל הסוגיה. למשל את הפסוק **בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ** חילק ר' אהרן לשלושה חלקים: 'בראשית' כתוב בחמישה מקומות בתלמוד, 'בראשית ברא אלוקים' כתוב בשלושה מקומות, 'את השמים' כתוב במקום אחד. ככל שירבו הציטוטים תתבהר ותוקל מלאכת הזיכרון של התלמוד. ככל שירבו הנקודות על פני הדף תתבהר תמונת הגמרא.

עדות לכך שהספר הוא למעשה כתיבה אישית עם אמצעים לשימור הזיכרון נמצאת בציון ייחודי לר' אהרן, שאינו מופיע בספרי מראי המקום שקדמו לו, כמו הספר 'מסורת המקרא' שכתבו ר' שמעון ב"ר יצחק אושנבורג (נדפס של"ב). למשל, פסוק שנזכר מספר פעמים באותו עמוד זוכה לסימון מספר הפעמים שהוא הוזכר בסמוך לסימון העמוד.

דוגמא: **יהושע א, ה. תולדות אהרן: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך' - מנחות פ' יא דף צט ע"ב ד (פעמים).**

מדפיסי התנ"ך התעלמו מסימון המספר הזה, שהרי לידים אין זה אלא ספר שמטרתו איתור טכני של הפסוקים בתלמוד, ולא משנה כלל כמה פעמים הוזכר הפסוק באותו עמוד בגמרא.

בראייה שטחית נראו כתביו שהגיעו אל המדפיס באיחור של עשרים שנה כעין ספר מראה מקום לפסוקים בתלמוד בבלי, ולכן חשב המדפיס בצדק שהדפסתם

תביא תועלת רבה לציבור. מאחר שהכתבים לא צוינו בשם וגם לא בדברי הסבר של המחבר - מובן הכינוי שניתן לספר בהוצאה הראשונה: 'מאסף לכל מחנות הפסוקים הנמצאים בש"ס לצבאותם'. בהוצאה השנייה בשנת שנ"א הספר מכונה 'מראה מקום מכל הפסוקים שבתורה נביאים וכתובים הנמצאים בשיתא סדרי המסכתא'. כך נקבעה זהותו של ספר זה במשך השנים.

בעקבות הדברים האלו אני מתכווין בעז"ה להוציא לאור מהדורה מתוקנת של הספר לפי כוונת מחברו במסגרת 'מכון שלמה אומן'.

זכנן נשלם ספר תולדות אהרן מורה מקום הפסוקים שבשיתא סדרי
ושבספר הזהיר ובעקידה ובעיקרים שבה לאל

ולמסך

אתה הקורא תוכל להשתמש בכלי הזה על נכון ידוע תדע כי יש שלשה סקסות
 בשדות הראשון מקום הפרק חב' הרף הג' העמוד' ולפעמים יתוסף אות אחת כפי
 ב' א' ג' א' ו' ר' וז' ר'ל שאותו הפסוק נמצא רשום כפח-פעמים המשל נזה בפסוק ויחי ערב
 ויהי בקר יום אחד סנה א' י' ב' ב' ר'ל שאותו הפסוק ימצא במסכת
 בגולה פרק ראשון הרף' מעבר לרף בפעמים' ולפעמים תמצא
 בספר ע'א וב' זה ר'ל שאותו הפסוק ימצא בעמוד הראשון
 ומעבר לרף גם כן זהו מה שראיתי לחודיע
 אך מ'כ' חתלסידים יז'א ע'ס כ' ידעתי
 שקטנם ענה מסחני ואין.
 מוהר"ן לנוהרין:
 והאלהים
 אשר יצוני להתחיל ולגמור
 הספר לכען רחמי הרבים וחסדיו הגדולים
 יתן לכלכם חיים והשלום:
 ג'ה דברי המחבר

אמרו בסנהדרין (צט, ב) אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל מלאכה או לעמל פה, כשאומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה או לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך הוי אומר לעמל תורה. ע"כ. ואין מובן איך סלקא דעתך שיהיה תכלית בריאת האדם לעמל מלאכה? וכל שכן מה שאמרו לעמל שיחה - דאין לו מובן כלל, מה צורך ותועלת יש בריבוי שיחה בטלה שיהיה סלקא דעתך דלכך נולד? אלא כוונתו לברר אם אדם נולד לצורך מעשה המצוות התלוים בגוף - או בפה? תלמוד לומר פיהו. ועדיין איני יודע אם לעמל שיחה, היינו שלא לשוח מה שאינו צריך, או לעמל תורה? ומסיק שלא סגי בשב ואל תעשה לבד, אלא בעינן שיעמול בקום ועשה להגות בדברי תורה - כשהוא אומר לא ימוש וגו' הוי אומר דלעמל פה בתורה יולד.

ר' צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק ויקרא, קונטרס עמלה של תורה אות ב (עם שינויים קלים)